

Ks. Marek Story

STOWARZYSZENIA KOŚCIELNE DZIAŁAJĄCE PRZY PARAFII KAMIEŃ NA POCZĄTKU XX W.

Na kształt pobożności wiernych na początku XX w. duży wpływ miały organizacje dewocyjne. Wiązało się to z ogromną ich popularnością w środowiskach katolickich oraz ze sprzyjającą ich rozwojowi, po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 r., polityką władz państwowych i kościelnych. Ponadto sami kapłani dostrzegali wartość owych stowarzyszeń dla parafii i samych parafian, dlatego sprzyjali i promowali je we własnym środowisku. Członkowie za pomocą modlitwy, częstego przyjmowania sakramentów św., a także przykładem życia ułatwiali sobie i innym postęp duchowy¹.

Wśród tych organizacji, zrzeszających świeckich znalazły się bractwa i związki pobożne. Pierwsze stawiały sobie za cel doskonalenie członków i rozwijanie kultu publicznego, drugie zaś dążyły do realizacji dzieł pobożności i miłości chrześcijańskiej. Każde z powyższych związków, posiadało własne, określone statutem szczegółowe zadania.

Podwaliny pod działalność i rozwój związków pobożnych w Kamieniu, kładł ks. Ignacy Antoniewski. Rozumiał on, że obok troski nad budową kościoła i starań aby w Kamieniu powstała parafia, należy troszczyć się także o życie duchowe powierzonych mu osób. 27 IX 1900 r. na mocy pozwolenia Konsystorza Biskupiego w Przemyślu zakłada przy tutejszym kościele Apostolstwo Modlitwy, czyli Najśłodszego Serca Pana Jezusa².

---

¹ J. Stachyrak, *Bractwa i Stowarzyszenia Kościelne, jako podstawa „Akcji Katolickiej”*, KDP, (1932) z. 3-4, s. 102.

² Archiwum Parafii Kamień (dalej: APK), *Księga Apostolstwa modlitwy*, b. sygn., rkp.

Organizacja ta została założona przez francuskiego jezuitę o. Ksawerego Gautrelet 3 XII 1844 r.³ w jezuickim kolegium Vals⁴. Właściwą jednak formę organizacyjną i apostolski rozmach nadał temu dziełu, następca o. Gautreleta o. H. Ramiere⁵. Pierwsze statuty związku zostały zatwierdzone przez papieża Piusa IX w 1869 r.⁶

Na czele Apostolstwa Modlitwy stał zawsze papież. On też wyznacza na każdy miesiąc intencje ogólną i misyjną. Nad zachowaniem ustaw czuwa dyrektor generalny rezydujący w Rzymie⁷ i jest nim najwyższy przełożony Towarzystwa Jezusowego. Na życzenie biskupów mianuje on dyrektorów diecezjalnych. Rolę pośredników w działalności Apostolstwa pełnią sekretarze narodowi, zwani również dyrektorami krajowymi⁸. Od 11 II 1915 r. dziełem tym kierował o. Włodzimierz Ledóchowski⁹.

W przypadku diecezji przemyskiej dyrektorem Apostolstwa Modlitwy był każdorazowy rektor kolegium jezuitów w Starej Wsi¹⁰. Do zadań dyrektora diecezjalnego należało: ustanawiać nowe ogniska Apostolstwa Modlitwy, troszczyć się o rozwój wszystkich ognisk na terenie swojej diecezji. W tym celu miał je odwiedzać i pomagać miejscowym dyrektorom, informować Kurie Biskupią o stanie Apostolstwa, pozostawać w łączności

³ Podczas egzorty do młodzieży wzywał ją do pracy apostolskiej. Nawoływał do takiego „nastawienia swojego życia, by wszystkie czynności nasze dążyły do zbawienia dusz – a to przez ofiarowanie tychże czynności Najświętszemu Sercu Jezusa, które się modli i ofiaruje na naszych ołtarzach. Czynić to mamy nie tylko indywidualnie, ale wspólnie i społecznie”.

⁴ Apostolstwo Modlitwy, w: *Leksykon ruchów i stowarzyszeń w Kościele*, red. A. Petrowa-Wasilewicz, Warszawa 2000, s. 105; L. Grzebień, *Apostolstwo Modlitwy*, EK, t. 1, Lublin 1973, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułkowski, kol. 830; Cz. Drązek, *Szkoła Apostolstwa i Modlitwy*, Kraków 1991, s. 15; W. Mylek, *Kościół katolicki w Polsce w latach 1918-1939 Zarys historyczny*, Warszawa 1966 r., s. 486; H. Ramiere, *Apostolstwo Najświętszego Serca Jezusowego*, Kraków 1936, s. 5.

⁵ Cz. Drązek, *Szkoła Apostolstwa i Modlitwy*, s. 15.

⁶ J. Andrasz, *Jak założyć i prowadzić Apostolstwo Modlitwy?*, Kraków, brw, s. 10-11; s. 105; Cz. Drązek, *Szkoła Apostolstwa i Modlitwy*, s. 15. W Polsce pierwsze ogniska Apostolstwa Modlitwy powstały w latach 60-tych XIX w. Biskupi gorąco popierali rozwój tego dzieła. Najintensywniej rozwijało się ono w Galicji i pod zaborem pruskim. W zaborze rosyjskim było to niemożliwe z powodu restrykcyjnej polityki caratu. W 1935 r. w Polsce istniało 2263 ognisk Apostolstwa, natomiast w diecezji przemyskiej było ich 277.

⁷ Siedziba głównego zarządu mieściła się początkowo w Tuluzie, a od 1925 r. w Rzymie.

⁸ L. Grzebień, *Apostolstwo Modlitwy*, s. 830.

⁹ Dyrektorem Apostolstwa Modlitwy na terenie polski był ks. J. Andrasz.

¹⁰ A. Szal, *Duchowieństwo diecezji przemyskiej o. l. w latach 1918-1939*, „Premislia Christiana”, t. III (1989/90), s. 142.

z Krajowym Dyrektorem w Krakowie¹¹. W terenie rolę stymulującą spełniali proboszczowie¹². W prezentowanej parafii opiekę nad Apostolstwem sprawowali początkowo ekspozyci ks. I. Antoniewski i ks. J. Dziedzic, a po utworzeniu samodzielnej parafii ks. proboszcz P. Malinowski¹³.

Praktyki religijne Apostolstwa, w przeciwieństwie do tzw. stowarzyszeń pobożnych, należały do stosunkowo prostych¹⁴. W Apostolstwie Modlitwy w przeciwieństwie np. do bractw różańcowych, dominował chrystocentryzm¹⁵. Celem tego związku było apostołowanie i zbawianie ludzi poprzez modlitwę i ofiarę. W realizacji tych zadań członkom miały pomagać następujące środki: codzienne ofiarowanie prac, modlitw, cierpień i radości w intencjach Apostolstwa, poświęcenie członków i ich rodzin Najświętszemu Sercu Jezusowemu, godzina święta, modlitwa różańcowa, czytanie z uwagą „Posłańca Serca Jezusowego” oraz uroczyste obchodzenie święta Najświętszego Serca Pana Jezusa i Chrystusa Króla¹⁶.

Ks. I. Antoniewski zanim zapewne przystąpił do zakładania Apostolstwa Modlitwy przez kilka niedzielnych kazań, czy spotkań z wiernymi z Kamienia ukazywał im rolę i wartość tego dzieła w ich życiu. Przedstawił im zasadnicze idee i zadania członków tego związku. Pierwszą osobą, która wstąpiła do Apostolstwa był żołnierz Jan Sądej i uczynił to 4 IX 1900, czyli kilka dni po zgodzie Konsystorza na działanie tego związku w Kamieniu. W pierwszym roku działalności, w szeregi tego związku wstąpiło 13 osób¹⁷. Po przyjęciu do Apostolstwa ks. Antoniewski każdą osobę wpisywał do księgi Apostolstwa¹⁸ oraz wręczał jej dyplom potwierdzający przynależność¹⁹.

¹¹ *Stan Apostolstwa Modlitwy w Polsce i naszej Diecezji*, KDP, (1935) z. 3-4, s. 52.

¹² A. Szal, *Duchowieństwo diecezji przemyskiej*, s. 142.

¹³ APK: *Księga Apostolstwa modlitwy*.

¹⁴ J. Andrasz, *Jak założyć i prowadzić Apostolstwo Modlitwy?*, s. 12-15.

¹⁵ W. Mylek, *Kościół katolicki w Polsce w latach 1918-1939*, s. 486.

¹⁶ J. Andrasz, *Jak założyć i prowadzić Apostolstwo Modlitwy?*, s. 12-15; H. Ramiere, *Apostolstwo Najświętszego Serca Jezusowego*, s. 5; W. Piwowarski, *Duszpasterstwo parafialne w Polsce odrodzonej*, s. 143. W zależności od rodzaju wykonywanych praktyk religijnych członkowie Apostolstwa Modlitwy należeli do jednego z trzech stopni tego stowarzyszenia. Pierwszy polegał na tzw. codziennym ofiarowaniu wszystkich modlitw, czynów i cierpień w intencji przewidzianej w danym miesiącu. W stopniu drugim obowiązywało codzienne odmawianie modlitw, pokrywających się w zasadzie z modlitwami obowiązującymi w tzw. Żywym Różańcu. Wreszcie z przynależnością do trzeciego stopnia wiązał się obowiązek spełniania praktyk stopnia pierwszego oraz przyjmowania raz w tygodniu lub raz w miesiącu tzw. Komunii wynagradzającej.

¹⁷ APK: *Księga Apostolstwa modlitwy*.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ L. Grzebień, *Apostolstwo Modlitwy*, kol. 829.

Tab. nr 1. Wykaz osób które wstąpiły do Apostolstwa w 1900 r.

Lp.	Data	Imię i nazwisko	Stan cywilny
1	4 IX 1900 r.	Jan Sądej	Żołnierz
2	20 X 1900 r.	Jędrzej Delekta	Młodzieniec
3	25 X 1900 r.	Marya Kata	Dziewczyna
4	2 XI 1900 r.	Anna Sikora	Żona
5	2 XI 1900 r.	Aleksandra Kuźnierska	Panna ²⁰
6	10 XI 1900 r.	Katarzyna Sz wajnóg	Dziewczyna
7	10 XI 1900 r.	Katarzyna Sz wajnóg	Mężatka
8	18 XI 1900 r.	Katarzyna Smusz	Dziewczyna
9	18 XI 1900 r.	Agnieszka Śmieszek	Mężatka
10	28 XII 1900 r.	Józef Smusz	Chłopiec
11	29 XII 1900 r.	Katarzyna Radomska	Żona
12	29 XII 1900 r.	Katarzyna Wąsik	Żona
13	29 XII 1900 r.	Marya Orszak	Żona

Każde miejscowe ognisko, także i to w Kamieniu miało każdego miesiąca uczestniczyć we Mszy św. w pierwszy piątek, a po nim w nabożeństwie do Serca Jezusowego, składającego się z Litanii do Najświętszego Serca Pana Jezusa oraz z „codziennego ofiarowania”. Członkowie mieli też comiesięczne spotkania z ks. I. Antoniewskim, podczas którego wyjaśniano intencję ogólną i misyjną Apostolstwa oraz podawano hasło do modlitwy na najbliższy miesiąc²¹.

W parafii Kamień do Apostolstwa Modlitwy należało 1174 osób, w tym 713 kobiet i 461 mężczyzn²². Najwięcej osób wstąpiło w szeregi Apostolstwa w r. 1901, bo aż 607 i jest to połowa wszystkich członków, którzy zapisali się do tego dzieła (zob. tab. nr 2). Większość z nich zadeklarowała swoją przynależność i uroczyście został przyjęta przez ks. Antoniewskiego w czasie trwania Wielkiego Postu, zapewne jako owoc przygotowania do Świąt Zmartwychwstania Pańskiego i pod wpływem nauk głoszonych przez wspomnianego kapłana²³. W następnych latach liczba ta zmalała i w czasie pobytu wspomnianego ekspozyta wynosiła od 177 do 65 osób. Natomiast za dwa lata ekspozytury ks. J. Dziedzica, liczba nowych członków powiększyła się o 24 osoby. W pierwszym roku proboszczowania ks. P. Malinowskie-

²⁰ Aleksandra Kuźnierska była nauczycielką w miejscowej szkole.

²¹ J. Andrasz, *Jak założyć i prowadzić Apostolstwo Modlitwy?*, s. 12-15.

²² APK: *Księga Apostolstwa modlitwy*.

²³ Tamże.

go do Apostolstwa przystąpiło 6 kolejnych osób. Za duszpasterstwa pierwszego proboszcza szeregi Apostolstwa zwiększyły się o 72 osoby. W porównaniu z liczbą przyjętych do Apostolstwa przez ks. Antoniewskiego (1078 osób), było to jednak niewiele.

Z poniższej tabeli wynika, że bractwo rozwijało się prężnie w Kamieniu, zanim utworzono tutaj parafię i gdy opiekę duszpasterską sprawował ks. Antoniewski. Później zmiany na stanowisku rządcy parafii, wybuch I wojny światowej spowodowały zahamowanie w rozwoju tego dzieła, aż wreszcie do jego zaniku. Ostatnią osobą, która wstąpiła do Apostolstwa Modlitwy był Stanisław Wyka (13 I 1917 r.)²⁴. Jest to ostatni wpis dokonany przez ks. Malinowskiego do Księgi Apostolstwa Modlitwy. Należy więc przypuszczać, że na nim kończą się dzieje tego dzieła w Kamieniu, które szerzyło rozwój życia modlitewnego wśród mieszkańców tej miejscowości.

Tab. nr 2. Liczba osób rocznie wstępujących do Apostolstwa Modlitwy

ROK	LICZBA
1900	13
1901	607
1902	177
1903	92
1904	124
1905	65
1906	18
1907	6
1908	6
1909	2
1910	18
1911	38
1912	2
1913	5
1917	1
Razem:	1174

Wstępujące do Apostolstwa osoby można podzielić na kilka grup ze względu na stan cywilny. Wśród członków najwięcej było dziewcząt. Stanowiły one zdecydowaną większość i było ich 488 osób. W grupie kobiet było 79 mężatek i 69 matek, które swoją szczególną modlitwą chciały wy-

²⁴ Tamże.

prosić potrzebne łaski dla swoich rodzin. Natomiast wśród mężczyzn najliczniejszą grupą byli młodzieńcy, których 335 należało do Apostolstwa Modlitwy. Zdecydowaną mniejszość stanowili starsi gospodarze i chłopcy (zob. tab. nr 3). Widać więc, że dzieło to cieszyło się największą popularnością wśród osób młodych, którzy dopiero stawali u progu dorosłości. Poprzez zaangażowanie w życie modlitewne chcieli uprosić błogosławieństwo Boże dla siebie i swoich bliskich. Była to też zapewne forma aktywnego włączenia się w życie Kościoła i parafii.

Tab. nr 3. Podział członków Apostolstwa Modlitwy ze względu na płeć

Kobiety	Liczba	Mężczyźni	Liczba
Dziewczęta	488	Młodzieńcy	335
Mężatki	79	Gospodarze	53
Matki	69	Chłopcy	39
Brak danych	45	Brak danych	19
Gospodynie	15	Mężowie	10
Mężatki	7	Kawalerowie	2
Kobiety	6	Ojcowie	1
Wdowy	4	Synowie	1
		Żołnierze	1
Razem:	713	Razem:	461

O innych dziełach, czy inicjatywach podejmowanych przez Ognisko Apostolstwa Modlitwy działające przy parafii w Kamieniu, nie zachowały się żadne informacje.

W parafii Kamień istniało również Stowarzyszenie Adoracji Najświętszego Sakramentu założone przez ks. I. Antoniewskiego jako gałąź Apostolstwa Modlitwy²⁵.

Celem tej grupy była nieustająca adoracja Najświętszego Sakramentu w każdą pierwszą niedzielę miesiąca. Według zapisów dokonanych w księdze do Stowarzyszenia należało 30 osób. Byli ono podzieleni na 10 grup po 3 osoby. Każda z tych grup miała wyznaczoną godzinę adoracji w kościele w wyznaczoną niedzielę (zob. tab. nr 4).

²⁵ APK: Księga Stowarzyszenia Nieustającej Adoracji Najświętszego Sakramentu, b. sygn. rkp.

Tab. nr 4. Podział adoracji wśród członków Stowarzyszenia Najświętszej Adoracji Najświętszego Sakramentu

Godzina	Imię i nazwisko osób adorujących
7-8	Agnieszka Sądej, Zofia Błądek, Marya Szwajnog
8-9	Katarzyna Czubat, Tekla Sinko, Katarzyna Jabłońska
9-10	Anna Paż, Marya Kulig, Franciszka Bazan
10-11	Bronisława Stawiak, Marya Bednarz, Franciszka Chorzępa
11-12	Katarzyna Kata, Marya Delekta, Katarzyna Garncarz
1-2	Katarzyna Paż, Zofia Sagan, Zofia Rodzeń
2-3	Agnieszka Smusz, Katarzyna Smusz, Katarzyna Janusz
3-4	Katarzyna Socha, Marya Smusz, Anna Mędrała
4-5	Marya Kopacz, Franciszka Gancarz, Marya Puzio
od 12-do 1	Franciszka Łach, Anna Delekta, Antonina Grabiec

Adoracja polegała na oddawaniu czci i uwielbianiu całej Trójcy Świętej²⁶. Polega ona na przebywaniu przed Najświętszym Sakramentem, wyrażając swoją cześć dla Chrystusa obecnego pod postaciami eucharystycznymi połączone z pragnieniem naśladowania go w ofiarowaniu siebie Ojcu i zjednoczenia się z nim w komunii i dzięki temu włączenie się w nieustanną cześć oddawaną Bogu w niebie przez Chrystusa w Duchu Świętym²⁷.

Drugą organizacją współpracującą z Apostolstwem Modlitwy była Krucjata Eucharystyczna, zwana także Rycerstwem Jezusowym Młodzieży Szkolnej. Początki Krucjaty wiążą się z uchwałą podjętą w 1914 r. na Międzynarodowym Kongresie Eucharystycznym w Lourdes, domagającą się utworzenia dla dzieci osobnej organizacji katolickiej²⁸. Realizacją tego postanowienia zajął się jezuita o. Albert Bessieres²⁹.

Pierwsza placówka Krucjaty w Polsce powstała w 1925 r., staraniem M. Urszuli Ledóchowskiej, generalnej przełożonej SS. Urszulanek S. J. K.

²⁶ R. Łukaszyk, *Adoracja*, EK, t. 1, Lublin 1973, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułkowski, kol. 95.

²⁷ W. Schenk, *Adoracja Najświętszego Sakramentu*, EK, t. 1, Lublin 1973, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułkowski, kol. 101.

²⁸ W. Mylek, *Kościół katolicki w Polsce w latach 1918-1939*, s. 493; *Przedszkole Akcji Katolickiej*, KDP, (1930) z. 9-10, s. 324; *Rozporządzenie Kurji Biskupiej Do Wielebnego Duchowieństwa o Najważniejszych zadaniach Akcji Katolickiej w r. 1931*, KDP, (1931) z. 1, s. 9; *Ustawy Krucjaty Eucharystycznej, czyli Rycerstwa Jezusowego Młodzieży Szkolnej*, Kraków 1936, s. 10-11.

²⁹ *Ustawy Krucjaty Eucharystycznej, czyli Rycerstwa Jezusowego Młodzieży Szkolnej*, Kraków 1936, s. 10-11. Inicjatywę tę popierał ówczesny papież Benedykt XV²⁹, który wzywał do wstępowania przez dzieci w szeregi Krucjaty. W niedługim czasie Krucjata liczyła przeszło 2 miliony członków.

w Pniewach w Wielkopolsce³⁰. W 1927 r. kierownictwo nad Krucjatą objęło Apostolstwo Modlitwy, wtedy to nastąpił szybki rozwój tego ruchu w Polsce³¹. Patronami Krucjaty w Polsce był Chrystus Król, Niepokalana Maryja Panna oraz św. Stanisław Kostka³². Natomiast przewodnim hasłem tej organizacji były słowa: „Króluj nam Chryste”³³. Krucjata posiadała także swój hymn, który śpiewany był podczas wspólnych zebrań i nabożeństw³⁴.

W parafii Kamień Krucjata Eucharystyczna została założona w XI 1932 r. staraniem ówczesnego proboszcza ks. Henryka Grębskiego oraz katechety ks. Adama Wojnarowskiego. Działała ona przy 7 klasowej szkole powszechnej w Kamieniu a prowadził ją wspomniany katecheta³⁵.

Celem Krucjaty było wychowanie dzieci na dobrych i apostołskich katolików³⁶, aby przez to jak najlepiej służyć Bogu i Ojczyźnie³⁷ oraz przygotować dzieci do późniejszego wstąpienia w szeregi Sodalicji Mariańskich³⁸. Środkami do osiągnięcia tych celów przez członków było: pogłębienie ich życia religijnego i eucharystycznego, zaprawianie do sumienności i cnoty, przyzwyczajanie do udziału w życiu parafialnym i wdrażanie do czynnego apostołstwa³⁹.

³⁰ W. Mylek, *Kościół katolicki w Polsce w latach 1918-1939*, s. 493-494; *Ustawy Krucjaty Eucharystycznej, czyli Rycerstwa Jezusowego Młodzieży Szkolnej*, Kraków 1936, s. 10-11.

³¹ *Ustawy Krucjaty Eucharystycznej*, s. 10-11. W Polsce w latach trzydziestych istniało 1820 placówek w szkołach powszechnych i gimnazjach, co wyrażało się w przynależności 100 000 członków. W diecezji przemyskiej w 1937 r. było 238 kółek. Stanowiło to 67% ogólnej liczby parafii w diecezji. Liczba ta stawiała diecezję przemyską na II miejscu w Polsce po archidiecezji wileńskiej, gdzie istniało 284 kółek krucjaty.

³² *Statut Krucjaty Eucharystycznej dzieci w Polsce*, KDP, (1938) z. 4, s. 165; *Do Księży Kierowników Krucjaty Eucharystycznej*, KDP, (1937) z. 1, s. 25-26; *Ustawy Krucjaty Eucharystycznej*, s. 10-11.

³³ *Ustawy Krucjaty Eucharystycznej*, s. 15.

³⁴ Tamże, s. 47.

³⁵ Archiwum Archidiecezjalne w Przemyślu: TP 105: *Pismo ks. H. Grębskiego do przewielbnego urzędu dziekańskiego w Nienadówce z XII 1932*.

³⁶ *Regulamin Kół szkolnych Krucjaty Eucharystycznej*, KDP, (1938) z. 1, s. 78; *Statut Krucjaty Eucharystycznej dzieci w Polsce*, s. 165.

³⁷ Członkowie krucjaty mieli znać fakty szczególnej opieki Maryi nad narodem polskim oraz bohaterkie postacie naszego narodu, zarówno współczesne, jak i minionych wieków. W miarę możliwości mieli zwiedzać zabytki, świątynie i sławne miejscowości: Częstochowę, Ostrobramę, Kalwarię.

³⁸ *Regulamin Kół szkolnych Krucjaty Eucharystycznej*, s. 78; *Ustawy Krucjaty Eucharystycznej, czyli Rycerstwa Jezusowego Młodzieży Szkolnej*, s. 15.

³⁹ *Statut Krucjaty Eucharystycznej dzieci w Polsce*, s. 165.

Członkowie mieli też obowiązek często przystępować do komunii św., odznaczać się gorącą czcią do Najświętszego Sakramentu, Serca Jezusowego i Niepokalanej Królowej Polski⁴⁰. Dzieci zobowiązywały się również nie opuszczać porannej i wieczornej modlitwy, pobożnie modlić się w kościele (bez oglądania się, zwracać myśli i serce w stronę tabernakulum), odznaczać się zawsze posłuszeństwem wobec rodziców i przełożonych, być pilnym w nauce i szkolnych obowiązkach, unikać sprzeczek i kłótni, brzydzić się kłamstwem i samolubstwem oraz być gorliwym apostołem katolickiej prasy i abstynentem od alkoholu i tytoniu⁴¹. Dzieci należące do Krucjaty dzieliły się na 4 hufce, w zależności od częstotliwości udziału w praktykach religijnych. Stopień I przewidywał przyjmowanie codziennie komunię św., stopień II kilka razy w tygodniu, III raz w tygodniu oraz IV raz w miesiącu⁴².

Do Krucjaty mógł wstąpić każdy, kto ukończył 6 rok życia i nie przekroczył 15-tego roku życia. Musiał być wyznania rzymsko-katolickiego, które zachowywał wzorowo w domu, w szkole i w kościele⁴³.

Na terenie diecezji przemyskiej nad całością Krucjaty czuwał duchowny mianowany przez biskupa. Jej dyrektorem w latach 1934-1938 był ks. S. Wanat, a od marca 1938 r. funkcję tę przejął bp. W. Tomaka. Problem rozpowszechniania tego dzieła na terenie diecezji przemyskiej był jednym z punktów kongregacji dekanalnej w 1927 r. Podczas tej kongregacji referat na temat krucjaty wygłosił jej propagator o. J. Bok TJ. Wielkim zwolennikiem Krucjaty był bp. F. Barda, który w 1937 r. zalecił, by zaprowadzono ją w każdej parafii⁴⁴.

Członkowie Krucjaty w Kamieniu, zgodnie z założeniami statutu, spotykali się na wspólnym spotkaniu przynajmniej raz na miesiąc w budynku szkoły, pod przewodnictwem opiekuna koła, którym był ks. A. Wojnarowski⁴⁵. Trudno dzisiaj stwierdzić, czy szkolne koło Krucjaty w Kamieniu podzielone było na sekcje (np. ministrantów, różańcową, misyjną)⁴⁶. Nie wia-

⁴⁰ *Regulamin Kół szkolnych Krucjaty Eucharystycznej*, s. 78; *Ustawy Krucjaty Eucharystycznej*, s. 17.

⁴¹ *Ustawy Krucjaty Eucharystycznej*, s. 17.

⁴² W. Myłek, *Kościół katolicki w Polsce w latach 1918-1939*, s. 495.

⁴³ *Regulamin Kół szkolnych Krucjaty Eucharystycznej*, s. 78; *Ustawy Krucjaty Eucharystycznej*, s. 21.

⁴⁴ A. Szal, *Duchowieństwo diecezji przemyskiej o. ł. w latach 1918-1939*, s. 143.

⁴⁵ *Regulamin Kół szkolnych Krucjaty Eucharystycznej*, s. 78.

⁴⁶ Tamże; *Statut Krucjaty Eucharystycznej dzieci w Polsce*, s. 165; *Ustawy Krucjaty Eucharystycznej*, s. 32.

domo również, czy koło posiadało swój sztandar i jak wyglądała praca koła (organizowanie wycieczek, akademii okolicznościowych, imprez dla innych dzieci)⁴⁷, gdyż nie zachowały się żadne informacje o działalności tego koła w omawianej miejscowości.

Każdy z członków mógł uzyskać odpust zupełny w dniu przyjęcia do Krucjaty, w Uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa, Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, w pierwszy piątek miesiąca, w dzień patrona miesięcznego, w dniu wyznaczonym przez ks. Dyrektora, w którym członkowie przystępowali do wspólnej Komunii Wynagradzającej oraz podczas „Godziny Świętej”. Natomiast odpust cząstkowy mogli uzyskać np. za każdą modlitwę i dobry uczynek w intencji miesięcznej krucjaty, ogłoszonej w „Orędowniczku”⁴⁸.

Innym stowarzyszeniem założonym 27 IX 1900 r. przez ks. I. Antoniewskiego, na mocy pozwolenia Konsystorza Biskupiego, było Stowarzyszenie Przenajświętszej Rodziny⁴⁹. Założenie tego Stowarzyszenia przez ks. Antoniewskiego, było wyrazem jego wielkiej troski o rodziny, które otaczał opieką duszpasterską, jako ekspozyt. Powstanie Stowarzyszenia Najświętszej Rodziny wiąże się z wydaną przez papieża Leona XIII 14 VI 1892 r. Konstytucją Apostolską „Neminem fugit”⁵⁰.

Pierwsze uroczyste przyjęcie do wspomnianego Stowarzyszenia odbyło się 30 I 1900 r. i wstąpiło do niego wówczas 2 rodziny (Watrasów i Katów). W 1901 r. dzieło to powiększyło się jeszcze o 6 kolejnych rodzin (Kołodziejów, Rodzeniów, Łachów, Bochenków, Pielów i Oczkowskich). W kolejnym roku do stowarzyszenia wstąpiło 5 rodzin (Olszowych, Jabłońskich, Delektów, Kidów, Rodzeniów). Natomiast tylko 2 rodziny zdecydowały się w 1903 r. zasilić szeregi omawianego stowarzyszenia i były nimi rodziny (Sabatów i Pielów). 24 I 1904 r. do stowarzyszenia wstąpiło 8 rodzin (Gwoździów, Szewczyków, Drzymałów, Stasiaków, Rodzeniów, Dudziaków, Pielów, Stępaków). Ostatni wpis odnotowany w księdze Stowarzyszenia przez ks. I. Antoniewskiego pochodzi z 29 V 1905 r. (zob. tab. nr 5).

⁴⁷ *Regulamin Kół szkolnych Krucjaty Eucharystycznej*, s. 79; *Ustawy Krucjaty Eucharystycznej*, s. 35.

⁴⁸ *Krucjata Eucharystyczna o przywilejach i odpustach*, KDP, (1937) z. 2-4, s. 63-64; *Ustawy Krucjaty Eucharystycznej*, s. 36.

⁴⁹ APK: *Księga Stowarzyszenia Przenajświętszej Rodziny*, b. sygn. rkp.

⁵⁰ A. Motyka, *Życie religijne w Rzeszowie w okresie międzywojennym (1918-1939)*, Lublin-Rzeszów 2000, s. 210.

Tab. Nr 5. Członkowie Stowarzyszenia Najświętszej Rodziny⁵¹

Data	Nr domu	Rodzice	Dzieci
30 I 1901 r.	125	Zofia Watras-wdowa	Wojciech, Michał, Katarzyna, Marya, Franciszka
30 I 1901 r.	535	Walenty i Salomea Kata	Wojciech, Anna, Marya, Aniela, Józef
10 II 1901 r.	948	Kasper i Franciszka Kołodziej	Jan, Antoni, Franciszek
12 II 1901 r.	685	Zofia Rodzeń- wdowa	Marya, Antoni, Aniela, Jan, Józef
23 III 1901 r.	402	Agata Łach- matka	Walenty Urbanik
23 III 1901 r.	402	Jan i Marya Bochenek	Piotr, Tomasz, Marya, Walenty, Wojciech, Marek
8 VI 1901 r.	435	Michał i Franciszka Piela	Kasper, Marya, Marcin, Piotr, Karolina
28 XII 1901 r.	803	Antoni i Helena Oczkowski	-
5 I 1902	204	Jan i Agnieszka Olszowy	Marya, Antoni, Wojciech, Józef, Franciszka
27 I 1902 r.	216	Katarzyna Jabłońska	Zofia, Walenty, Anna – bratowa
27 I 1902 r.	222	Franciszek i Maryanna Delektata	Michał, Aniela
9 III 1902 r.	246	Andrzej i Franciszka Kida	Stefania, Tadeusz, Marcin
26 VII 1902 r.	249	Wiktoria Rodzeń	-
25 I 1903 r.	238	Franciszek i Zofia Piela	Marya, Agnieszka, Salomea
29 I 1903 r.	48	Andrzej i Zofia Sabat	Marcin, Jan, Agnieszka, Marya, Katarzyna, Franciszka, Rosalia
24 I 1904 r.	545	Tomasz i Anna Gwóźdź	Michał, Agnieszka, Zofia, Marya
24 I 1904 r.	182	Marcin i Aniela Szewczyk	Józef, Marya, Katarzyna, Jan
24 I 1904 r.	556	Franciszka Drzymała	Marya
24 I 1904 r.	708	Bernard i Ewa Stasiak	Wiktoria, Franciszka, Agnieszka, Joanna
24 I 1904 r.	138	Antoni i Franciszka Rodzeń	Wojciech, Wawrzyniec, Katarzyna, Marya
24 I 1904 r.	29	Jan i Marya Dudzik	Agata, Wojciech, Katarzyna, Tekla, Józef
24 I 1904 r.	527	Anna Piela	Aniela, Marya
24 I 1904 r.	76	Wojciech i Katarzyna Stępak	Marcin, Walenty, Anna
29 V 1905 r.	220	Jan i Anna Popek	Józef, Marya, Jan, Marcin, Wojciech, Michał

⁵¹ Opracowano na podstawie *Księgi Stowarzyszenia Przenajświętszej Rodziny*, znajdującej w Archiwum parafii Kamień.

Przez 5 lat do Stowarzyszenia wstąpiło 24 rodziny⁵². Nie jest to jednak liczba, która by świadczyła o wielkim zainteresowaniu mieszkańców Kamienia prezentowanym stowarzyszeniem. Jego działalność zakończyła się najprawdopodobniej wraz z odejściem z tej miejscowości w 1906 r. ks. I. Antoniewskiego. Nie zachowały się bowiem żadne informacje, świadczące o istnieniu i funkcjonowaniu tego Stowarzyszenia w późniejszym czasie.

Stowarzyszeniem, które cieszyło się największą popularnością i przetrwało do dnia dzisiejszego w przedstawianej parafii jest Stowarzyszenie Żywego Różańca. Zostało ono zaprowadzone przez ks. I. Antoniewskiego 27 IX 1900 r. na mocy pozwolenia Konsystorza Biskupiego w Przemyślu⁵³. Do Żywego Różańca mogli należeć mężczyźni, kobiety (niewiasty), młodzież i dzieci⁵⁴. Ks. Antoniewski zdawał sobie zapewne sprawę, że poprzez utworzenie tego Stowarzyszenia, mająca powstać w przyszłości parafia otrzyma bogate zaplecze modlitewne i że będzie ono źródłem scalania się wiernych należących do dwóch sąsiednich parafii.

Stowarzyszenie Żywego Różańca powstało w II połowie XVII w., gdy w większości krajów europejskich nasiliły się nowe prądy wolnomyślicielskie, które niosły za sobą upadek wiary i obyczajów, upadek wartości narodowych i światopoglądowych⁵⁵.

W 1825 r. (rok jubileuszowy) papież Leon XII napiętnował grzechy czasów mu współczesnych, a w szczególności „umiłowanie złota i rozpustne życie”. Problem zeświecczenia życia najbardziej dotknął Francję. Kraj ten po rewolucji przeżywał upadek pobożności, na co wydatny wpływ miał brak zakonów i zmniejszenie się ilości duchowieństwa diecezjalnego. W wielkim zaniedbaniu znalazły się bractwa i stowarzyszenia religijne. Los ten nie ominął również i bractwa różańcowego⁵⁶.

Wyżej wymieniona wypowiedź papieża szybko dotarła do Francji i stała się inspiracją do działania dla Pauliny Marii Jaricot⁵⁷ (1799-1862), która

⁵² APK: *Księga Stowarzyszenia Przenajświętszej Rodziny*, b. sygn. rkp.

⁵³ APK: *Księga Stowarzyszenia Żywego Różańca*, b. sygn. rkp.

⁵⁴ J. Stachyrak, *Bractwa i Stowarzyszenia Kościelne, jako podstawa „Akcji Katolickiej”*, s. 99-118.

⁵⁵ T. Naleśnik, *Różaniec żywy*, „Róża duchowa”, 27 (1928) nr 1, s. 10-12; J. Stachyrak, *Bractwa i Stowarzyszenia Kościelne, jako podstawa „Akcji Katolickiej”*, s. 104.

⁵⁶ Fr. Nowakowski, *Żywy Różaniec w parafii, Brzesko 1938*, s. 22; J. Stachyrak, *Bractwa i Stowarzyszenia Kościelne, jako podstawa „Akcji Katolickiej”*, s. 99-118.

⁵⁷ Jako młoda dziewczyna, po wysłuchaniu jednego z kazań w kościele Saint Nizier, zmieniła swoje życie porzucając uciechy świata i stała się założycielką 2 stowarzyszeń religijnych.

założyła w 1822 r. Stowarzyszenie Rozkrzewiania Wiary (Propagatio Fidei)⁵⁸. Drugim stowarzyszeniem założonym przez nią był Żywy Różaniec⁵⁹.

Stowarzyszenie Żywego Różańca należy odróżnić od bractwa różańcowego. Żywy Różaniec nie jest bractwem, gdyż nie musiał posiadać księgi wpisowej, ani świadectwa członkowskiego, nie miał obowiązkowych, publicznych ćwiczeń oraz obowiązku ustanawiania osobnych statutów⁶⁰.

Jest rzeczą pewną, że Stowarzyszenie Żywego Różańca istniało w Polsce co najmniej od 1897 r., o czym świadczy dokument wydany 20 X 1897 r. przez bpa Floriana Stablewskiego, zaprowadzający w archidiecezji poznańskiej wspomniane stowarzyszenie⁶¹.

Od momentu założenia tego stowarzyszenia do końca 1901 r. istniało w Kamieniu 41 grup różańcowych kobiet, 39 grup dziewcząt oraz 23 grupy mężów i tyleż samo młodzieńców⁶². Razem dawało to 126 grup, w których w życie modlitewne zaangażowanych było 1890 osób. W kolejnym roku, do 7 XI kiedy odbyła się wizytacja ekspozytury w Kamieniu przez ks. T. Sobotę z Jezowego przybyło kolejnych 30 nowych róż różańcowych (4 kobiet, 13 dziewcząt, 6 mężów, 7 młodzieńców)⁶³. Od 1903 r. do końca 1905 r. powstało nowych 12 grup różańcowych (2 kobiet, 5 dziewcząt, 2 mężów, 3 młodzieńców). W momencie odejścia z Kamienia ks. I. Antoniewskiego istniało w omawianej miejscowości 57 róż dziewcząt, 47 kobiet oraz 33 młodzieńców i 31 mężów. Wszystkich więc grup było 168, skupiających 2520 osób (zob. tab. nr 6 i 7). Można więc z perspektywy czasu stwierdzić,

⁵⁸ G. Naidenoff, *Paulina Jaricot założycielka dzieła Rozkrzewiania Wiary i Żywego Różańca*, Warszawa 1987, s. 22; J. Stachyrak, *Bractwa i Stowarzyszenia Kościelne, jako podstawa „Akcji Katolickiej”*, s. 104.

⁵⁹ Zebrała ona najpierw 15 osób i zachęcała je do odmawiania jednego dziesiątka różańca dziennie. Potem między te osoby rozdzieliła 15 tajemnic różańcowych i tak utworzyła cały różaniec. Każda osoba odmawiała jedną tajemnicę, a wszystkie razem wzięte tworzyły żywy obraz całego różańca. Stąd też nazwa „Różaniec Żywy”.

⁶⁰ A. Albin, *O bractwach ich zadaniu i kierownictwie*, Tarnów 1912 r. s. 55-57; W. Mylek, *Kościół katolicki w Polsce w latach 1918-1939. Zarys historyczny*, s. 478. Poparcie dla tego dzieła wyraził Pius VIII (1829-1830), który błogosławił mu, pomimo tego, że nie było jeszcze urzędowego zatwierdzenia tego stowarzyszenia. Sprawa odnowienia różańca świętego zwróciła również uwagę papieża Grzegorza XVI (1831-1846), który wystosował list do założycielki stowarzyszenia, w którym zachęcał ją do wytrwania w trudnościach. Ten sam papież zatwierdził urzędowo 27 I 1832 r. to stowarzyszenie.

⁶¹ A. Kałużyński, *Rozwój form modlitwy różańcowej w archidiecezji poznańskiej od 1604-1949 r.*, Lublin 1971, s. 13.

⁶² APK: *Księga Stowarzyszenia Żywego Różańca*, b. sygn., rkp.

⁶³ Tamże.

że wspomniany kapłan poprzez propagowanie tej modlitwy doprowadził do tego, że była ona odmawiana prawie w każdym domu prezentowanej miejscowości i prawie przez wszystkich jej mieszkańców.

Na czele każdej grupy stała zelatorka lub zelator, mianowany przez ks. I. Antoniewskiego (zob. tab. nr 6 i 7). Zadaniem zelatorów, które określił papież Grzegorz XVI (8 XI 1832), było zwoływanie zebrań celem zmian tajemnic, dostarczanie tajemnicy z intencją modlitwy nieobecny, zebranie miesięcznej składki na Mszę św., odwiedzanie chorych członków i otaczanie ich opieką, czuwanie, by róża posiadała pełny skład – 15 osób oraz utrzymywanie stałej łączności między różą, a ks. Antoniewskim i jego następcami⁶⁴. Zmiany tajemnic różańcowych w przedstawianej parafii odbywały się co miesiąc⁶⁵. Zmiana tajemnic odbywała się w obrębie każdej róży, czyli 15 osób, przez losowanie pod przewodnictwem swoich zelatorów⁶⁶.

Zadaniem ks. Antoniewskiego i jego następców, jako dyrektora tego oddziału w Kamieniu było odmawianie codziennie różańca, rozwijanie w swoim stowarzyszeniu działalności duszpasterskiej, przyjmowanie do Żywego Różańca, wygłaszanie co kwartał konferencji do wszystkich członków, prowadzenie miesięcznej zmiany tajemnic, zapowiadanie intencji modlitewnych, dbałość o procesje różańcowe, współpraca z katechetami w celu przyjmowania do Żywego Różańca dzieci i młodzieży oraz współpraca z Promotorem Prowincjalnym w dziele krzewienia Stowarzyszenia Różańca Świętego⁶⁷. Nie zachowały się żadne informacje, czy w prezentowanej parafii istniała Rada Żywego Różańca, którą tworzyli wszyscy zelatorzy i zelatorki. Rada miała wybierać spośród siebie przełożonego i zastępcę, który był pośrednikiem między dyrektorem, a Radą. Obowiązkiem Rady było natomiast dążenie do coraz większego rozwoju stowarzyszenia⁶⁸.

⁶⁴ T. Naleśniak, *Różaniec Żywy*, s. 10; Fr. Nowakowski, *Unja Żywego Różańca*, Włocławek 1931, s. 29; Fr. Nowakowski, *Żywy Różaniec w parafii*, s. 45; „Róża Duchowna”, (1928) nr 9, s. 268.

⁶⁵ Wywiad z Emilią Olszową.

⁶⁶ T. Naleśniak, *Różaniec Żywy*, s. 170; Fr. Nowakowski, *Unja Żywego Różańca*, s. 30-31.

⁶⁷ T. Naleśniak, *Różaniec Żywy*, „Róża Duchowna”, (1928) nr 9, s. 268; Fr. Nowakowski, *Żywy Różaniec w parafii*, s. 131.

⁶⁸ Tamże, s. 45-46; J. Stachyrak, *Bractwa i Stowarzyszenia Kościelne, jako podstawa „Akcji Katolickiej”*, s. 107-111.

Tab. Nr 6. Zelatorki Stowarzyszenia Żywego Różańca, róż utworzonych podczas ekspozytury ks. I. Antoniewskiego

Lp.	Dziewcząt	Lp.	Kobiet
1	Agnieszka Chamot	1	Agnieszka Gancarz
2	Franciszka Baran	2	Franciszka Koper
3	Maria Majowicz	3	Salomea Czubat
4	Zofia Sikora	4	Agnieszka Piróg
5	Franciszka Łach	5	Katarzyna Socha
6	Franciszka Sądej	6	Maria Partyka
7	Aniela Sądej	7	Agnieszka Sądej
8	Katarzyna Bajek	8	Salomea Olko
9	Katarzyna Olko	9	Maria Sabat
10	Franciszka Łach	10	Katarzyna Gancarz
11	Zofia Bednarz	11	Katarzyna Dudzik
12	Maria Sądej	12	Zofia Kutyla
13	Karolina Kida	13	Zofia Bednarz
14	Zofia Tabor	14	Maria Sabat
15	Zofia Piela	15	Regina Kida
16	Julia Bochenek	16	Zofia Koper
17	Rozalia Urbaniak	17	Agnieszka Tabor
18	Magdalena Olszowy	18	Agnieszka Bednarz
19	Maria Dudek	19	Anna Baran
20	Aniela Szot	20	Ewa Łach
21	Anna Dudek	21	Zofia Pieróg
22	Agnieszka Szot	22	Katarzyna Spieczna
23	Aniela Kumięga	23	Jadwiga Piróg
24	Maria Spieczna	24	Franciszka Tabor
25	Maria Wąsik	25	Maria Bednarz
26	Regina Czubat	26	Maryanna Dec
27	Karolina Gancarz	27	Maryanna Orszak
28	Aniela Partyka	28	Apolonia Surdyka
29	Katarzyna Paź	29	Katarzyna Sabat
30	Franciszka Radomska	30	Maryanna Story
31	Karolina Łach	31	Zofia Bład
32	Jadwiga Rzeszutek	32	Katarzyna Stępak
33	Maria Gancarz	33	Katarzyna Krzyś
34	Agnieszka Grabiec	34	Katarzyna Bednarz
35	Karolina Tabor	35	Kunegunda Delekta
36	Maria Żak	36	Maria Partyka
37	Apolonia Piкуła	37	Maria Łach
38	Katarzyna Drzymala	38	Aniela Matóla
39	Aniela Łach	39	Maria Socha
40	Maria Piekut	40	Katarzyna Słomiany

41	Karolina Dudek	41	Franciszka Delekta
42	Salomea Łach	42	Zofia Czubat
43	Maria Ferenc	43	Regina Bochenek
44	Agnieszka Sudół	44	Rozalia Tabor
45	Agnieszka Surdyka	45	Apolonia Kulig
46	Franciszka Dec	46	Katarzyna Piela
47	Agnieszka Olszowy	47	Marcyanna Gut
48	Agnieszka Socha		
49	Agnieszka Olszowy		
50	Maria Chmiel		
51	Justyna Stec		
52	Franciszka Skomro		
53	Aniela Smusz		
54	Anna Bałut		
55	Aleksandra Walicka		
56	Anna Kumięga		
57	Katarzyna Oczkowska		

Tab. Nr 6. Zelatorzy Stowarzyszenia Żywego Różańca, róż utworzonych podczas ekspozytury ks. I. Antoniewskiego

Lp.	Młodzieńców	Lp.	Mężów
1	Kazimierz Majowicz	1	Michał Majowicz
2	Walenty Gancarz	2	Kazimierz Guzik
3	Józef Dudzik	3	Jan Piela
4	Jakób Grabiec	4	Jan Olko
5	Jan Łach	5	Michał Błądek
6	Jakób Socha	6	Paweł Sikora
7	Marcin Socha	7	Jan Saj
8	Józef Dudzik	8	Józef Bednarz
9	Jędrzej Socha	9	Jan Zaguła
10	Feliks Sabat	10	Walenty Watras
11	Marcin Gancarz	11	Bartłomiej Czubat
12	Marcin Błąd	12	Antoni Koziarz
13	Jan Partyka	13	Jędrzej Pieróg
14	Walenty Ożóg	14	Józef Orszak
15	Paweł Matuła	15	Marcin Radomski
16	Łukasz Żak	16	Feliks Szot
17	Jan Kopeć	17	Wojciech Wąsik
18	Antoni Bednarz	18	Antoni Bednarz
19	Jakób Gancarz	19	Sebastian Majka
20	Jakub Rodzeń	20	Józef Łach
21	Stanisław Bednarz	21	Kazimierz Orszak
22	Kazimierz Watras	22	Adam Kielb

23	Ignacy Piróg	23	Antoni Dudzik
24	Wojciech Piela	24	Stanisław Koper
25	Jędrzej Guzik	25	Andrzej Janiec
26	Józef Story	26	Stanisław Dudek
27	Stanisław Piekut	27	Piotr Błądek
28	Antoni Rurak	28	Bartłomiej Skomro
29	Józef Szcząchor	29	Andrzej Olko
30	Franciszek Misiak	30	Andrzej Bałut
31	Wojciech Partyka	31	Wojciech Rurak
32	Józef Szewczyk	32	
33	Jan Rurak	33	

Po odejściu z parafii ks. I. Antoniewskiego jego następcy: ks. J. Dziezic, ks. P. Malinowski, ks. H. Grębski sprawujący opiekę duszpasterską nad mieszkańcami Kamienia, dbali o rozwój tego dzieła w przeciwieństwie do innych stowarzyszeń, które w większości upadły. Jak wynika ze sprawozdania parafialnego z 1926 r. w omawianej parafii istniało 165 róż skupiających 2475 osób. Młodzieńcy i mężowie stanowili wówczas 30% wszystkich róż⁶⁹. W porównaniu z chwilą odejścia z Kamienia ks. Antoniewskiego było ich więc o trzy mniej. Widać więc, że stowarzyszenie to cieszyło się nadal wielką popularnością wśród parafian.

W dniach 27 i 28 IX 1932 odbył się w Seminarium Duchownym w Przemyślu z aprobatą bpa A. Nowaka kurs zorganizowany przez Diecezjalny Instytut Akcji Katolickiej, na którym miano omówić sprawę powołania w każdym dekanacie dwóch Instruktorów Akcji Katolickiej. Podczas tego kursu uchwalono także zreorganizować i ożywić Żywy Różaniec w parafiach diecezji przemyskiej⁷⁰.

Zreorganizowanie Żywego Różańca w prezentowanej parafii nastąpiło w 1933 r. i przeprowadził je ówczesny proboszcz ks. H. Grębski⁷¹. Polegało ono na przeprowadzeniu nowego spisu „Róż”⁷² oraz ich uzupełnieniu, jeśli nie było w nich pełnego stanu osób⁷³. Zmiany tajemnic różańcowych miały się odbywać w dwie pierwsze niedziele miesiąca⁷⁴. W Kamieniu w pierwszą

⁶⁹ AAP: TP 105: *Sprawozdanie roczne z parafii Kamień za rok 1926*.

⁷⁰ *Zarządzenie w sprawie Stowarzyszenia „Żywego Różańca”*, KDP, (1932) z. 10-11, s. 299.

⁷¹ Tamże: *Teczka dekanatu sokołowskiego (XXXI): Wizytacja dziekańska parafii Kamień w 1933 r.*

⁷² Nie zachował się jednak do dziś nowy spis róż.

⁷³ *Zarządzenie w sprawie Stowarzyszenia „Żywego Różańca”*, s. 299-300.

⁷⁴ Tamże, s. 300.

niedzielę miesiąca zmianę tajemnic mieli mężczyźni i młodzieńcy, natomiast w drugą kobiety. Zawsze zanim dokonano zmian tajemnic ks. H. Grębski modlił się za żywych i umarłych członków róż lub w innej intencji oraz wygłaszał krótkie przemówienie stosowne do danego stanu⁷⁵. Wprowadzono również comiesięczne nabożeństwo różańcowe z wystawieniem Najświętszego Sakramentu w monstrancji, podczas którego odmawiano jedną część różańca i kapłan wygłaszał krótką przemowę na temat różańca. W tym dniu w parafii nie przeprowadzano już nieszporów⁷⁶.

Z powyższej analizy, wynika, że wszystkie te stowarzyszenia rozwijały się przede wszystkim za administratur ks. I. Antoniewskiego i ks. J. Dziezica. To oni kładli podwaliny pod życie religijne mieszkańców Kamienia. Ich następcy pielęgnowali już tylko dzieła rozpoczęte przed swoich poprzedników.

SUMMARY

Church associations working at Kamień parish at the beginning of XX century

Sanctimonious organizations greatly influenced piety of the faithful at the beginning of XX century. It was due to their wide popularity in catholic circles and the policy of national and church authorities which was favourable for their development after Poland had regained independence in 1918. Besides priests themselves recognized the value of the associations both for the parish and parishioners, therefore they were in favour of them and promoted them in their circles. Members of those associations made spiritual progress easier through prayer, often receiving the Holy sacraments and examples life.

Foundations of this activity and the development of religious associations in Kamień were laid by rev. Ignacy Antoniewski. He knew that apart from taking care of building a church and making efforts to create a parish in Kamień, he should care about spiritual life of the people he was entrusted with.

On 27th September 1900, with he establishes Prayer Proselytization the permission of bishop Consistory in Przemyśl which was attached to the lo-

---

⁷⁵ Wywiad z Emilią Olszowy.

⁷⁶ Zarządzenie w sprawie Stowarzyszenia „Żywego Różańca”, s. 300; Wywiad z Emilią Olszowy.

cal church. 1174 people belonged to this association: it included 713 women and 461 men. There was also Adoration of the Holy Sacrament Association in this parish and it included 30 people. Their aim was adoration of the Holy Sacrament every first Sunday of a month.

Eucharistic Crusade, established in November 1932 thanks to contemporary parish priest Rev. Henryk Grębski and religion teacher Rev. Adam Wojnarowski, cooperated with Prayer Proselytization. It worked under the aegis of a seven grade primary school in Kamień and it was conducted by the religion teacher earlier mentioned.

Another association, established on 27th September 1900 by rev. J. Antoniewski, was the Blessed Family Association. Establishing this association was the expression of his great care of families he surrounded with pastoral care.

The association which has been the most popular and has endured up to this day in the presented parish, is Living Rosary Association. It was introduced by Rev. I. Antoniewski on 27th September 1900.

From the above analysis it appears that all the associations were developing first of all when rev. I. Antoniewski and Rev. J. Dziedzic administered. They were the ones who laid foundations for religions life of Kamień citizens. Their followers only took up the work started by their predecessors.